

GLD360 1 Pedagogikk og elevkunnskap 4, bacheloroppgave

Kandidat 28

Oppgaver	Oppgavetype	Vurdering	Status
i Informasjon	Dokument	Automatisk poengsum	Lever
1 Opplasting av bacheloroppgave	Filopplasting	Manuell poengsum	Lever
2 Opplasting av samtykkeskjema	Filopplasting	Manuell poengsum	Lever

GLD360 1 Pedagogikk og elevkunnskap 4, bacheloroppgave

Emnekode	GLD360	PDF opprettet	12.08.2016 13:15
Vurderingsform	GLD360	Opprettet av	Hilde Lyster
Starttidspunkt:	11.05.2016 08:45	Antall sider	35
Sluttidspunkt:	30.05.2016 13:45	Oppgaver inkludert	Ja
Sensurfrist	201606200000	Skriv ut automatisk rettede	Ja

Seksjon 1

Informasjon

Eksamensinformasjon:

[Eksamensinformasjon for innlevering](#)

Forside:

[Framsidedmal Bachelor-mal med Nord logo](#)

Samtykkeskjema:

[Samtykke til Nord universitets' bruk av prosjekt, kandidat bachelor og masteroppgaver](#)

Opplasting av bacheloroppgave

Opplasting bacheloroppgave

Last opp pdf.-filen her. Maks én fil.

BESVARELSE

Filopplasting

Filnavn	5208322_cand-6045875_5224938
Filtype	pdf
Filstørrelse	731.842 KB
Opplastingstid	27.05.2016 16:08:15

Neste side
Besvarelse
vedlagt

BACHELOROPPGAVE

Emnekode:

GLD360

Navn:

Kristin Ahlin Sæternes

Skolens ansvar for avdekking av omsorgssvikt

The schools responsibility for disclosure of neglect

Dato: 27.05.2016

Totalt antall sider: 28

SAMMENDRAG

I følge Barneombudet opplever 10 prosent av alle norske barn omsorgssvikt; alt fra mangel på basal omsorg til rusrelatert vold. Dette er tall som har holdt seg stabilt gjennom mange år.

Samtidig hevder over 73 prosent av alle ansatte i offentlige og private skoler i Norge at de har hatt mangelfull til svært mangelfull undervisning om temaet i sin utdanning.

Som lærere står vi til daglig overfor barn som utsettes for omsorgssvikt. Vi har en lovpålagt plikt til å være på vakt overfor, og varsle om forhold som kan føre til tiltak fra barnevernet.

Dessverre fører mangelfull kompetanse om temaet til underrapportering, og at flere barn ikke får den bistand de trenger. For å kunne være på vakt må vi vite hva vi ser etter.

Følgende studie går inn i temaet omsorgssvikt, og redegjør for begrepet. Atferd, signaler og tegn som kan indikere omsorgssvikt vil bli gjennomgått i forbindelse med redegjørelsen. Våre plikter som lærere overfor disse barna drøftes opp imot det faktum at hele 6 av 10 skoleansatte ikke har meldt i fra til barnevernet til tross for bekymring.

Studiet har til hensikt å redegjøre for begrepet omsorgssvikt, og rette søkelyset mot våre lovpålagte plikter overfor omsorgssviktede barn. For å kunne gjøre noe med omsorgssvikt, det være seg forebygging eller behandling, er det en forutsetning at vi har kunnskap om hvordan den viser seg. På denne måten har vi mulighet til å identifisere risikofaktorene og barnets signaler på et tidligst mulig tidspunkt.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. Tema og problemstilling	1
1.1 Tema	2
1.2 Problemstilling	4
2. Metode	4
2.1 Valg av metode	4
2.2 Begrepsavklaring	6
2.2.1. Plikt	6
3. Teori	6
3.1 Hva er omsorgssvikt?	6
4. Ulike former for omsorgssvikt	8
4.1 Barn som blir utsatt for vanskjøtsel	8
4.2 Barn som blir utsatt for fysiske overgrep	9
4.3 Barn som blir utsatt for psykiske overgrep	10
4.3.1 Barn som oppfattes som annerledes enn de er	11
4.3.2 Barn som lever i voldelige samlivssituasjoner	12
4.3.3 Barn av foreldre med rusmiddelproblemer	12
4.3.4 Barn av foreldre med psykiske lidelser	13
4.3.5 Barn av foreldre i ubearbeidede separasjons- og skilsmisseprosesser	13
4.3.6 Barn i isolerte trossamfunn	14
4.3.7 Alene- barn	14
4.4 Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep	14
5. Hvordan kan vi avdekke omsorgssvikt?	16
6. Lærerens plikter	18
7. Drøfting	19
8. Avslutning	22
9. Litteratur	24

1. INNLEDNING MED TEMA OG PROBLEMSTILLING

Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner.

FNs konvensjon om barns rettigheter (artikkel 19)

Omsorgssvikt er et tema som til stadighet dukker opp i media. Tragiske skjebner og voksne som «burde sett» opprører oss, og får oss til å tenke: noen må jo ha visst? Hvordan er det mulig at ingen varslet? Christoffer- saken fra 2005 er bare en av mange ufattelig triste tilfeller, og står som et nasjonalt symbol på systemsvikt og vold mot barn. Christoffer ble bare 8 år gammel, og var med det elev i en tredjeklasse da stefarens mishandling til slutt endte med drap.

Hver dag sitter det barn på skolebenken som bærer på tunge tanker. Tanker om en urett som blir gjort mot dem, men som de ikke evner å begripe eller formidle. Alt det vonde de bærer på kan gi seg uttrykk på mange ulike måter: utagerende adferd, innesluttethet, konsentrasjonsproblemer, seksualisert adferd og mye mer. Å fange opp disse signalene, som er mer eller mindre tydelige, krever mottakelige og kompetente voksne. Kompetanse om temaet omsorgssvikt, og viljen til å ta innover seg at dette faktisk kan skje i *din* klasse, kan være avgjørende for et barns utvikling. Som lærer i skolen møter du disse barna, men langt i fra alle evner å se dem.

I sin masteroppgave *Skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt* viser to masterstudenter til forskning som avdekker at hele 73,4 % av ansatte ved offentlige og private skoler mener de har fått lite til svært lite undervisning om tematikken omsorgssvikt i løpet av sin utdanning. Videre oppgav 55,8 % at tilbudet om faglig påfyll om temaet ved deres arbeidsplass var utilstrekkelig/ svært utilstrekkelig (Ranes og Ødegaard, 2013). Dette er skremmende lesing.

1.1 TEMA

Det er avgjørende at lærere som møter barn og unge har kunnskap om hvordan de skal se og fange opp ofre for vold og overgrep, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen (Kunnskapsdepartementet, u.d.).

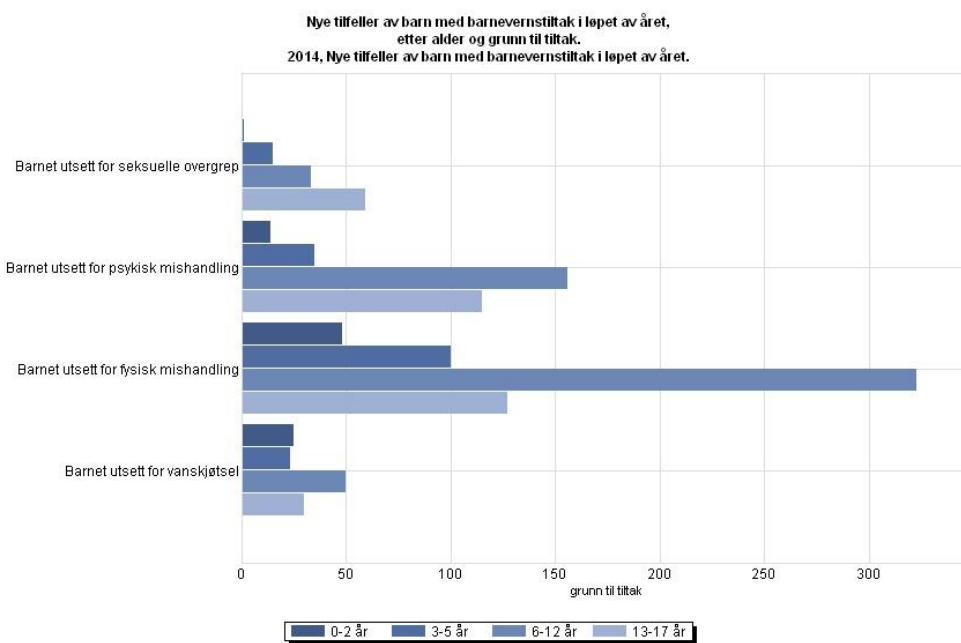
Skolen er blant våre viktigste samfunnsinstitusjoner og er en av barnas viktigste lærings- og sosialiseringarenaer. Samtlige barn i Norge har plikt til grunnskoleopplæring, og har i samsvar med opplæringsloven rett til offentlig grunnskoleopplæring (Kunnskapsdepartementet, 1998). Et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring, er noe alle elevene som går i barneskolen har rett til, og skolen skal aktivt og systematisk jobbe for å fremme et godt psykososialt miljø, sånn at den enkelte eleven kan oppleve trygghet og sosialt tilhørighet (ibid.).

I følge rammeplan for grunnskoleutdanningen 1- 7 og 5- 10 skal «studentene ha kunnskap om barn i vanskelige situasjoner» (Kunnskapsdepartementet, 2010). Jeg føler, i likhet med de 73,4 % av lærere som ble spurt i undersøkelsen til Raner og Ødegaard, at min utdanning ikke har inneholdt tilstrekkelig undervisning om dette temaet. For å sikre at alle lærerstudenter vet hva de skal gjøre hvis de oppdager at barn har blitt utsatt for vold og seksuelle overgrep, foreslår regjeringen å endre forskriften til lærerutdanningene. Forslaget til endring ble sendt ut på høring, med høringsfrist 28. november 2015. Endringen innebærer at det er et krav at lærerutdanningene skal sikre at deres studenter har kunnskap om barn i vanskelige livssituasjoner, inkludert vold og seksuelle overgrep mot barn. På bakgrunn av faglige vurderinger skal de raskt kunne iverksette nødvendige tiltak. Behovet for endring sier sitt om det manglende fokuset på temaet i lærerutdanningen til nå. Dette, i tillegg til egne erfaringer fra arbeidslivet, har gitt meg motivasjonen til å dykke dypere inn i tematikken omsorgssvikt.

Omsorgssvikt omfatter et bredt spekter av overgrep og mishandling. Alt fra mangelfull omsorg fra omsorgspersoner, til fysiske, seksuelle og psykiske overgrep. I følge Killèn (2009) er vanskjøtsel den vanligste formen for omsorgssvikt. Kvello (2010) argumenterer i sin bok «Barn i risiko» for at lærere høyst sannsynlig vil møte elever som blir utsatt for vanskjøtsel eller seksuelle overgrep i løpet av sin karriere. Det er i mine ører et viktig argument for å inneha kunnskap og kompetanse på dette feltet. De tall som figurerer i statistikk over barn

utsatt for omsorgssvikt er skremmende nok, men disse viser bare de rapporterte tilfellene; de som har ført til tiltak fra barnevernet. Mørketallene er sannsynligvis store. Økt kunnskap og kompetanse om temaet blant skolens ansatte kan bidra til å avdekke flere tilfeller av omsorgssvikt, og dermed hjelpe flere barn. Hvis vi skal kunne gjøre noe med omsorgssvikt, enten det gjelder å forebygge eller behandle, forutsetter det at vi vet hvordan den viser seg. Vi må så tidlig som mulig være i stand til å identifisere risikofaktorene og de signalene som barn og foreldre sender ut.

Formålet med oppgaven er å få, og gi, en klarere innsikt i hva omsorgssvikt er, hvordan vi som lærere kan avdekke omsorgssvikt, og hva våre plikter er når mistanken er der. Samtidig er det viktig å kjenne våre profesjonelle begrensninger som lærere, slik at vi ikke går ut over vårt mandat i arbeidet med omsorgssvikt. Som lærere er vi ansatte i et system, og forholder oss til den rådende kultur på vår arbeidsplass. Dette kan virke både fremmende og begrensende i arbeidet med å avdekke og arbeide med omsorgssvikt. Dette vil jeg komme nærmere inn på under drøftingskapitlet.

1.2 PROBLEMSTILLING

Når jeg har valgt problemstilling, har flere faktorer spilt inn. Hvilke formeninger har jeg om temaet fra før? Hva ønsker jeg å lære mer om? Og hva er viktig for meg å vite i min yrkesutøvelse om temaet? Den største utfordringen har ligget i å begrense oppgaven, og spisse problemstillingen. Temaet er så vidtfavnende, viktig og vondt. Jeg har lagt min hypotese om at lærere generelt har for lite kunnskap om temaet til grunn for valg av problemstilling. Denne hypotesen blir på lang vei bekreftet i masteroppgaven til Raner og Ødegaard (2013). Skolen er den arenaen hvor barn tilbringer mest tid, noe som gjør skolen til et sentralt forum for å avdekke omsorgssvikt. Samtidig er det ikke nok kun å avdekke omsorgssvikt; den enkelte lærer må også ta ansvar for å melde fra om sin bekymring, slik at tiltak blir iverksatt, og barnet får hjelp. Disse formeningene har ført meg fram til problemstillingen:

Hva er omsorgssvikt, og hvordan kan vi som lærere avdekke omsorgssvikt? Videre, som en underproblemstilling, spør jeg: Hvilke plikter har vi som lærere ved mistanke om omsorgssvikt? Her vil jeg også komme inn på skolens plikter som organisasjon, og drøfte viktigheten av et system som fremmer arbeidet med å ivareta omsorgssviktede barn.

1. METODE

Følgende kapittel vil redegjøre for hvilken metode jeg har valgt å benytte i studien. Jeg vil begrunne mitt valg av metode, samt beskrive min framgangsmåte for å finne relevant og troverdig teoristoff.

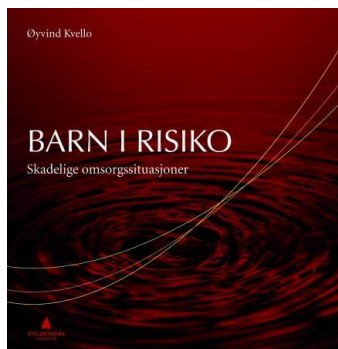
2.1 VALG AV METODE

Problemstillingens natur har gjort at jeg har valgt å foreta en litteraturstudie for å belyse og redegjøre for problemstillingen. Dette går ut på å bruke andres teori og forskning for å belyse og svare på egen problemstilling. Jeg har en hypotetisk- deduktiv tilnærming til studien, da jeg går inn i stoffet med en teori om at lærere generelt føler at de har for lav kompetanse på temaet omsorgssvikt. Dette danner grunnlaget for at jeg ønsker å øke egen, og forhåpentligvis andres, innsikt og kunnskap. Jeg vil imidlertid ikke forfølge denne teorien, eller konkludere med verken det ene eller det andre. Min hensikt med studien er å nærme meg temaet

omsorgssvikt med lærerbriller, snevre inn det massive utvalget av litteratur, slik at jeg sitter igjen med et dokument som redegjør for temaet, og fokuserer på en lærers rolle og plikter som en sentral person i barns liv.

Det å skulle velge ut litteratur har vært utfordrende, da utvalget er stort. Følelsen av at «alt» er viktig har ført til at jeg har måttet foreta en del vanskelige valg. To hovedkilder skilte seg imidlertid tidlig ut, og har dannet grunnlaget for storparten av mitt teorifundament for oppgaven. Disse er Kari Killén, med boka *Sveket- 1- barn i risiko og omsorgssviktsituasjoner* (1991), og Øyvind Kvello, med boka *Barn i risiko- skadelige omsorgssituasjoner* (2010). Begge forfatterne har stor legitimitet innen feltet omsorgssvikt, og var derfor et faglig forsvarlig valg. I tillegg har det vært nødvendig å sette seg inn i juridiske dokumenter, for å redegjøre for de lovbestemte pliktene lærere må forholde seg til. Her er Opplæringslova (1998), Barnevernloven (1993) og Forvaltningsloven (1967) de mest aktuelle lovverk.

For å finne fram til aktuell litteratur har jeg blant annet brukt systematisk søking i elektroniske biblioteks- og artikkeldatabaser. Som sagt foreligger det mye litteratur om temaet, så jeg har begrenset utvalget til å gjelde nyere forskning. Ved å søke i biblioteksdata-basen Oria ved Nord Universitet, med søkeord som «barn i risiko» og «omsorgssvikt», kom jeg fram til mine to hovedkilder. Jeg har også fått hjelp på biblioteket ved min arbeidsplass, Høylandet Skole, til å søke opp og skaffe til veie kildemateriale.

2.2 BEGREPSAVKLARINGER

Sentrale begreper i min problemstilling er *omsorgssvikt* og *plikter*. Begrepet omsorgssvikt definerer jeg i teorigrunnet mitt. Begrepene vil bli anvendt videre i oppgaven.

2.2.1 PLIKT

En definisjon av *plikt* er «noe man er bundet til å gjøre» (store norske leksikon). Lærere er gjennom ulike juridiske dokumenter pålagt plikter som de er bundet til å følge. I denne oppgaven vil taushetsplikten og oppmerksomhets- og opplysningsplikten/meldeplikten bli belyst.

3. TEORI

I mitt teorikapittel skal jeg redegjøre for begrepet «omsorgssvikt». Jeg vil gå inn på ulike typer for omsorgssvikt, indikatorer som kan være tegn på eller uttrykk for omsorgssvikt, samt de plikter som gjelder ved mistanke eller avdekking av omsorgssvikt. I delkapitlet som skal omhandle indikatorer som kan være tegn på eller uttrykk for omsorgssvikt, vil jeg komme inn på barnets mestrings- og overlevelsesstrategier (Killèn, 2009: 134). Slike strategier er barnets måte å hanske med omsorgssviktsituasjonen på og verge seg både overfor egne følelser og overfor omverdenen.

3.1 HVA ER OMSORGSSVIKT?

I faglitteraturen benyttes det en rekke begreper for å betegne en ikke god nok barneomsorg. Dette fordi det er vanskelig å finne et dekkende begrep for omsorgssviktens kompleksitet. Omsorgssvikt og barnemishandling blir noen ganger definert under ett, og andre tilfeller er de to forskjellige fenomener. Diskusjonen blant forskere er om barnemishandling kun skal forholde seg til fysiske overgrep eller om det skal også innebære psykiske overgrep. Killèn (2009) bruker definisjon:

Med omsorgssvikt forstås vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører de fysiske eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Killén, 2009, s. 33).

En annen måte å omtale omsorgssvikt på er blitt gjort i Norges offentlige utredning (NOU) 2000:12. Der deles omsorgssvikt inn i aktiv og passiv mishandling. De fire betegnelse er *passiv fysisk mishandling, passiv psykisk mishandling, aktiv fysisk mishandling og aktiv psykisk mishandling*. Utredningen hevder at disse kategoriene har flytende overganger. Et barn som utsettes for aktiv fysisk mishandling, vil også oppleve passiv psykisk mishandling. I likhet med NOU 2000:12 har forsker Killén (2009) inndelt tilsvarende kategorier, men med litt andre betegnelser. Hun deler de inn i vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep. Vanskjøtsel tilsvarer kategorien passiv fysisk mishandling som handler om at barnet ikke får tilfredsstilt sine fysiske behov. Fysiske- og seksuelle overgrep tilsvarer betegnelsen aktiv fysisk mishandling. Det betyr at barnet blir utsatt for grove overgrep som slag, spark eller seksuelle overgrep. Psykiske overgrep går under passiv- og aktiv psykisk mishandling. Barnets emosjonelle behov blir understimulert og foreldre vil oppføre seg likegyldige. Foreldrene kan bevisst ta i bruk latterliggjøring og komme med trusler til barna (NOU 2000:12, 2000).

I mine hovedkilder finner jeg altså et noe delt syn på hva omsorgssvikt er; Kvello (2010) velger å skille mellom omsorgssvikt og mishandling, vold, overgrep og utnyttelse. Dette begrunner han med at omsorgssvikt snarere er en mangel på handling, i motsetning til en aktiv påførelse av krenkelser som mishandling, vold, overgrep og utnyttelse er. Han definerer omsorgssvikt som en «betydelig sviktende ivaretagelse av barnets grunnleggende behov for stimulering, oppfølging og beskyttelse» (Kvello, 2010: 34). Kari Killén (2009) argumenterer med at det i litteraturen som oftest opereres med fire former for omsorgssvikt:

1. Barn som blir utsatt for vanskjøtsel
2. Barn som blir utsatt for fysiske overgrep
3. Barn som blir utsatt for psykiske overgrep
4. Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep

Man kan argumentere for både den ene og den andre definisjonen av begrepet «omsorgssvikt»; det er imidlertid ikke hensiktsmessig i forhold til min problemstilling. Jeg velger å forholde meg til sistnevntes forståelse og bruk av begrepet. Dette fordi min intensjon med studien er å sette søkelyset på alle barn som lever i skadelige omsorgssituasjoner; ikke å kategorisere dem. Derfor tar jeg til meg definisjonen som favner alle barna, og legger den til grunn ved bruk av ordet «omsorgssvikt» i den videre teksten.

4. ULIKE FORMER FOR OMSORGSSVIKT

Følgende kapittel vil gjøre rede for de ulike formene for omsorgssvikt som nevnt ovenfor. Barn som utsettes for omsorgssvikt vil på ulike måter signalisere sin omsorgssituasjon (Kvello, 2010). Forskning har kommet fram til en del signaler eller tegn som kan indikere omsorgssvikt. Disse vil jeg presentere fortløpende gjennom redegjøringen.

4.1 BARN SOM BLIR UTSATT FOR VANSKJØTSEL

Child neglect is a relentless and silent killer of the human spirit.

(Ukjent)

Vanskjøtsel handler ikke bare om mangel på fysisk omsorg; det innebærer også manglende dekning av barnets kognitive, emosjonelle og sosiale behov (Killèn, 2009: 34). Vanskjøtsel er resultatet av foreldre som ikke er følelsesmessig tilgjengelige for barna sine (ibid.). Det finnes to former for slik følelsesmessig vanskjøtsel. Den ene, som er den mest synlige formen, går hånd i hånd med ernæringsmessig, fysisk, materiell, medisinsk og sosial vanskjøtsel; barnet er dårlig og uhensiktsmessig kledd, mangler matpakke, virker ustelt, skitten, er ikke med på sosiale arrangementer på fritiden. Denne formen for vanskjøtsel kan både ses og luktes. Den andre formen, derimot, er mindre kjent. Her utsettes barn for en overdreven tilfredsstillelse av ernæringsmessige, materielle eller sosiale behov (ibid.). Fraværet av kjærlighet og følelsesmessig engasjement erstattes med mat og materielle goder. Selv om dette er en mindre tydelig form for vanskjøtsel, er også dette en skadelig omsorgssituasjon for barn.

Vanskjøtsel, som er den vanligste formen for omsorgssvikt, har stor innvirkning på et barns utvikling. Den er en av de alvorligste trusler når det gjelder barnets fysiske, emosjonelle, kognitive, sosiale og atferdsmessige utvikling (ibid.). Vanskjøtsel handler ikke om enkelthandlinger som kan sjokkere eller provosere folk. Den er ikke nødvendigvis like synlig, og derfor oppfattes denne formen for omsorgssvikt som mindre dramatisk.

4.2 BARN SOM BLIR UTSATT FOR FYSISKE OVERGREP

Barn som utsettes for fysiske overgrep, omfatter barn som skades enten ved aktiv handling eller ved manglende tilsyn (Killèn, 2009: 37). De vanligste tegn på fysiske overgrep er blåmerker og brannår. Blåmerkene oppstår på grunn av klyping, slag, spark eller det å bli dyttet og kastet rundt. Blåmerkene kan være både fra hånd og gjenstander. Det er imidlertid vanskelig å kunne skille et påført blåmerke fra et «vanlig» oppstått ett. Her er det plasseringen av merkene, barnets alder og forklaringen på hvordan de har oppstått som kan vitne om overgrep. Brannår påføres oftest ved bruk av sigaretter, eller også varmeovn eller strykejern. Andre vanlige påførte fysiske skader er bruddskader på armer og ben.

Slike tydelige tegn på overgrep er forholdsvis lette å avdekke, og vekker umiddelbar avsky og engasjement. Men barnets angst, smerte og fortvilelse er ikke synlig i så måte. De kan gi seg utslag på ulike måter. Å leve med en konstant frykt for overgrep, og ikke bli sett, fører til psykiske skader, som i et langsiktig perspektiv kan være langt mer skadelig enn slag og spark. Nå er det også dessverre slik at de mest alvorlige fysiske overgrepene ikke etterlater synlige spor på barnet; i hvert fall ikke direkte. Dette gjelder blant annet hode- og nakkeskader etter kraftig risting av små barn, spesielt spedbarn. Dette kan medføre whiplash- skader, hjerneblødning, eller alvorlige hjerneskader. Det er avdekket eksempler på barn som gjentatte ganger får hodet slått i bordet fordi de ikke «vil» slutte å skrike. Slike handlinger kan gi barn skader som epilepsi, lammelser og utviklingshemming (Ibid.: 38). Følgene av slike alvorlige overgrep blir gjerne ikke synlige for omverdenen før på et senere tidspunkt, og er derfor vanskelig å knytte til tidligere påførte skader. Minst hver annen måned blir et barn under tre år drept eller mishandlet til døde i Norge, mener rettsmedisiner Torleiv Rognum. (vg.no: 11.02.16). Han er professor i rettsmedisin, og en av Norges fremste eksperter på babydød (ibid.).

Selv om sårene gror, og ben leges, vil barnets mistillit til omverdenen bestå. Klimaet i familien, som muliggjør overgrep, vil være der, og vil være en stor psykisk belastning for barnet, selv i perioder uten fysiske overgrep. For å overleve i denne tilstanden utvikler barnet strategier for å mestre tilværelsen. Disse overlevelsesstrategiene kommer jeg nærmere inn på i delkapittel 4.

4.3 BARN SOM BLIR UTSATT FOR PSYKISKE OVERGREP

Kort definert kan psykiske overgrep sies å være «en kronisk holdning eller handling hos foreldre eller andre omsorgsgivere, som er ødeleggende for, eller hemmer utviklingen av, et positivt selvbilde hos barnet» (Killèn, 2009: 41). Barnet lever med en kronisk bekymring for om foreldrene vil være i stand til å ta vare på og beskytte barnet og seg selv.

I faglitteraturen skiller man mellom fem former for psykiske overgrep, og knytter følelsesmessig vanskjøtsel til disse:

1. emosjonell utilgjengelighet og vanskjøtsel
2. barnet tillegges negative kvaliteter for å rettferdiggjøre streng avstraffelse og mulig avvising
3. utilstrekkelige og uforutsigbare forutsetninger for utvikling
4. manglende erkjennelse av og respekt for barnets individualitet og psykologiske grenser
5. tillater ikke at barnet får fungere i en for barnet sosial sammenheng

Killèn skiller imidlertid mellom følelsesmessig vanskjøtsel og psykiske overgrep. Disse kan gå noe over i hverandre, men ikke nødvendigvis. Her snakker vi om to ulike prosesser, da henholdsvis manglende følelsesmessig engasjement og sterkt irrasjonelt engasjement (Killèn, 1991: 52).

Psykiske overgrep innebærer et vedvarende, kronisk atferdsmønster overfor barnet, som blir et dominerende trekk ved barnets liv (ibid.) Slike overgrep gir ingen synlige skader, men kan være like, om ikke mer, ødeleggende for et barnesinn. Å være i stand til å avdekke slike typer overgrep, krever inngående kunnskap om temaet.

Vi kan dele inn barn som utsettes for psykiske overgrep i en rekke ulike grupper, etter hvilken type situasjon de utsettes for:

- barn som oppfattes som annerledes enn de er
- barn av foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner
- barn av foreldre med rusmiddelproblemer
- barn av foreldre med psykiske lidelser
- barn av foreldre i ubearbejdede separasjons- og skilsmisseprosesser
- barn i isolerte trossamfunn
- alene- barn

4.3.1 BARN SOM OPPFATTES SOM ANNERLEDES ENN DE ER

Dette er barn som tillegges egenskaper de ikke har, og behandles deretter. Barna tillegges negative egenskaper som gir grunnlag for avvísning, eller som medfører et sterkt og invaderende engasjement i barnet (Ibid.). Disse barna blir stadig utsatt for fiendtlighet og avvísning, nedvurdering, utskjelling og undertrykkelse. De overses, latterliggjøres, avvíses, blir tillagt skyld og hånes og utsettes for holdninger og omtale som viser at foreldrene har en negativ oppfatning av dem (ibid.). Denne formen for overgrep omfatter også stadige trusler om straff, og om å forlate barnet eller sende det bort. Angsten for tap av omsorgs- eller tilknytningsperson er den mest alvorlige form for psykisk overgrep en kan utsette et barn for (ibid.).

«Askepott- syndromet» faller inn under denne kategorien, der det i tillegg er søsken som bidrar til den psykiske terroren. Her ser vi at søsken, som selv lider under foreldrenes overgrep, tar «parti» med foreldrene, og tillegger yngre søsken skylden for alt det gale som skjer.

En annen variant av denne kategorien overgrep finner vi i familier der foreldre tillegger barn egenskaper som medfører at de engasjerer seg sterkt og invaderende i sine barns liv. Det mest ekstreme overgrepet i så måte, er det såkalte «*Münchhausen by proxy*»- syndromet (ibid.: 43). Her går foreldre langt i å tillegge barn en sykdomshistorie, som de underbygger med falske påstander og beviser. De opprettholder sine påstander ved å aktivt påføre barnet symptomer, slik at barnet må gjennomgå smertefulle og invaderende undersøkelser, behandlinger og operasjoner (ibid.). Man kan i slike tilfeller også snakke om fysiske overgrep, der leger og sykepleiere, uforskyldt, utfører handlingen på vegne av foreldrene. Foreldrene vil ofte reagere

aggressivt overfor leger, som etter grundige undersøkelser avkrefter deres påståtte diagnoser. Man ser at det i de siste årene har vært en økning i tilfeller av denne type overgrep. Münchausen by proxy- syndromet kan ha dødelig utfall.

Barn som tillegges egenskaper de ikke har, får ikke mulighet til å utvikle seg i kraft av eget potensial. Deres utvikling er underlagt og prisgitt foreldrenes patologi og behov.

4.3.2 BARN AV FORELDRE SOM LEVER I VOLDELIGE SAMLIVSSITUASJONER

Som nevnt under forrige punkt, er trusselen om tap av omsorgsperson den mest alvorlige form for psykisk overgrep et barn kan utsettes for. Barn som lever i voldelige samlivssituasjoner, lever med denne trusselen. Dette er barn som frykter at far til slutt skal gjøre alvor av trusselen om å drepe mor. Som føler at det er deres ansvar å ta vare på seg selv, og sine foreldre. Som ikke har overskudd til å delta i lek eller læring på grunn av konstant engstelse og vaksomhet. Disse barna er også i risiko for selv å bli utsatt for vold. De blir om og om igjen utsatt for traumer som de ikke makter å bearbeide før et nytt skyller over dem. De kan også oppleve at den av foreldrene som utsettes for vold lar sin frustrasjon gå utover dem. Deres rollemodeller er enten en overgriper eller et offer for vold, noe som påvirker deres egen identitetsutvikling. De barna som seiler under barnevernets radar, og ikke får hjelp, ender ofte opp i voksenpsykiatrien, i krisesentre, eller bak murene (ibid.:45).

4.3.3 BARN AV FORELDRE MED RUSMIDDELPROBLEMER

Rusmisbrukeres behov for å ruse seg overgår alt i deres tilværelse. De fleste er knapt nok i stand til å ta vare på seg selv, og utsetter sine barn for utrygghet og uforutsigbarhet. Egne behov settes i høysetet, og trumfer barnas behov for omsorg og trygghet. Det sier seg selv at en slik tilværelse er uholdbar for barn, som lever under konstant angst. Det er ikke bare rusen som skaper en utrygg situasjon for barna; avhengighet fører med seg en del andre utfordringer som er likeså belastende. Dette kan være kriminalitet, økonomiske vansker, prostitusjon, samlivsproblemer og voldsproblematikk. En del barn er utsatt for omsorgssvikt allerede på fosterstadiet; mors rusmisbruk kan føre til medfødte skader og abstinenser. Føtalt alkoholsyndrom (FAS) betegner en medfødt skade som karakteriseres ved avvikende ansiktstrekk, medfødte misdannelser, vekstforstyrrelser og utviklingshemming som følge av mors rusmisbruk under svangerskapet (nhi.no, u.d.).

Rus kan spille en avgjørende rolle ved både fysiske og seksuelle overgrep. Alkohol og narkotika fjerner den kontrollen som ellers kunne ha forhindret overgrep.

4.3.4 BARN AV FORELDRE MED PSYKISKE LIDELSER

Psykiske lidelser har vært et tabubelagt emne. Barn av psykisk syke har derfor lenge vært en usynlig gruppe. De er kognitivt sterkt belastet som følge av foreldrenes sykdom. Vrangforestillinger, tvangstanker og handlinger, panikkangst, depresjoner og paranoid schizofreni oppleves skremmende og traumatiserende for barn. De er også en gruppe som er mer utsatt for fysiske og seksuelle overgrep. Hverdagen deres er preget av uforutsigbarhet og engstelse, og de er konstant på vakt. Noen er også redde for at de selv skal bli som «dem». Redsel for å miste far eller mor på grunn av deres sykdom er også en konstant faktor.

4.3.5 BARN AV FORELDRE I UBEARBEIDETE SEPARASJONS- OG SKILSMISSEPROSESSER

Foreldre som ikke er i stand til å bearbeide sin separasjons- og skilsmisseprosess, utsetter sine barn for psykiske overgrep. Her kan vi typisk skille mellom to ulike prosesser: den konfliktfylte og den «lykkelige» skilsmissen (Killèn, 2009: 49). I den konfliktfylte prosessen står barnet midt på en slagmark, i skuddsonen mellom to stridende parter. Her kan barnet oppleve å bli tillagt egenskaper som den andre parten oppleves å ha; «egoist som din far», «masete som din mor». Foreldrene projiserer sin frustrasjon og fortvilelse over på barnet, som da fungerer som «punching- ball» for uforløst aggresjon. En annen dimensjon ved denne konfliktfylte situasjonen, er tap av andre nære familiemedlemmer og venner. Det oppleves at det blir tatt parti med den ene eller andre parten, og at frontene står steile mot hverandre. Barnet vil føle press til å velge side også, noe som medfører angst og vonde følelser. Tapet av en forelder på denne måten blir en sorg for barnet, som ikke nødvendigvis møter forståelse for dette. Sinnet og fortvilelsen knyttet til denne sorgen får ikke utløp, og barnet kan bli deprimert eller «vanskelig». Det å gjennomleve en slik prosess vil kunne prege barnets nære relasjoner negativt i lang tid, kanskje for alltid.

Den «lykkelige» skilsmissen har mindre åpenbart negativ påvirkning på barnet. Foreldrene møter barnet med en åpen og nærmest harmonisk tilnærming til skilsmissen, og forventer at barnet skal tilpasse seg den nye tilværelsen. Her er det ikke rom for sorg og skuffelse; «vi er jo enige om dette, og det er til det beste for oss alle». Barnets sorgfølelse bagatelliseres. Barnet kan vise tegn på depresjon, og blir mindre aktiv på skolen, både faglig og sosialt. «Hva skjer den dagen de ikke lenger er glade i meg?».

4.3.6 BARN I ISOLERTE TROSSAMFUNN

Det er dokumentert at barn som lever i isolerte trossamfunn kan bli utsatt for psykiske overgrep. De oppdras etter et strengt, autoritært regime, som bryter med våre demokratiske grunnverdier. Fysiske overgrep forekommer også, da gjerne som en del av en rigid barneoppdragelse. «Den man elsker, tukter man.»

4.3.7 ALENE- BARN

Med alene- barn menes enslige mindreårige asyl-søkere. Dette er barn som har måttet flykte fra land med krig, og som har vært utsatt for samfunnsvold. De har opplevd at deres foreldre ikke har vært i stand til å beskytte dem, og har enten blitt drept, fengslet eller sendt vekk barna sine. De er sterkt traumatisert av det de har gjennomlevd, og bærer på en sorg over tapet av sine nærmeste. Det å møte et fremmed land og en fremmed kultur alene, er skremmende, utrygt og uforutsigbart. Noen opplever også å måtte leve på mottak i flere år, og føler seg sviktet og glemt av samfunnet.

4.4 BARN SOM BLIR UTSATT FOR SEKSUELLE OVERGREP

I'm not here

This isn't happening

I'm not here, I'm not here

-Radiohead

Å gi en definisjon på seksuelle overgrep mot barn er utfordrende. Det finnes ulike definisjoner av begrepet, og det skilles mellom juridiske- og psykologiske definisjoner. I Straffelovens kapittel 26 fremgår den juridiske definisjonen. Kapitlet beskriver med eksempler hva de ulike typer overgrep innebærer. I følge Straffeloven (2009) regnes man som barn opp til en alder av 16 år. Et eksempel på en psykologisk definisjon av seksuelt overgrep er «seksuell handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke har gitt samtykke til. Voksne utnytter barnet seksuelt til sin egen fordel og er ulovlig i henhold til straffeloven».

De seksuelle aktivitetene omfatter et bredt spekter av aktiviteter, fra å se på pornoblader og film sammen, at barna blir tvunget til å se på at den voksne masturberer, og leke seksuelle leker, til berøring og masturbasjon og oralt, analt og genitalt samleie (Killèn, 2009: 53). Barnet blir presset til å engasjere seg i overgrepssituasjonen, enten ved bruk av trusler, belønning eller begge deler.

Det er blitt avdekket at mange av overgriperne har begått overgrep siden ung alder, som barn eller unge under 18 år. Selv om de fleste overgrep begås av menn, skal man ikke være blind for at kvinner også kan være overgripere.

Ulike forskere har i samarbeid med daværende Helse – og Sosialdepartementet (2003) sammenfattet noen generelle og spesifikke kjennetegn som seksuelt misbrukte barn kan signalisere. Disse kjennetegnene kan være isolasjon fra andre barn, noe som bunner i sterk skam- og skyldfølelse. Varierende atferd i form av aggressivitet og hyperaktivitet blir kategorisert som generelle kjennetegn. Mer spesifikke kjennetegn er seksualisert atferd, angst, sinne eller konsentrasjonsvansker. I tillegg supplerer Killèn (2009) med at gymtimer på skolen vil være utfordrende for disse elevene. De kan finne på unnskyldninger eller nekte å være med i gymtimer for å unngå å dusje sammen med de andre elevene.

Dissosiering som overlevelsesstrategi finner man også innen denne gruppen barn. Dissosiasjon kan forstås som en normalreaksjon i møte med en situasjon eller hendelse som overstiger vår mulighet til å forholde oss samlet til det som skjer (hjelptilhjelp.no). I en slik situasjon vil dissosiasjon innebære like former for å la seg bedøve eller avlede fra en traumatisk situasjon. Dissosiering blir da en nødløsning, en mestringsstrategi, som bidrar til å bringe en avstand mellom personen og det som er kilden til det enorme emosjonelle ubehaget (ibid.). Eksempler på dissosiative symptomer:

- personen «forsvinner helt» ifra kontakten underveis i en samtale
- begynner å snakke med barnsligere stemme
- får sterke kroppslige gjenopplevelser av noe svært traumatisk
- hukommelsestap i forhold til viktige hendelser av nyere dato
- dramatiske humørsvingninger
- nummenhet og følelse av å ikke være til stede
- transelignende tilstander med tap av normal bevissthet
- selvskading eller suicidal atferd

- å føle at deler av kroppen ikke tilhører meg
- Tydelige endringer i personlighet som tyder på at man skifter fra en type til en annen

5. HVORDAN KAN VI AVDEKKE OMSORGSSVIKT?

Barns evne til å tåle omsorgssvikt er varierende. En rekke undersøkelser tyder på at barn reagerer forskjellig og på ulike måter utvikler overlevelsesmekanismer i forhold til den omsorgen de utsettes for (stinesofiesstiftelse.no). Barn som utsettes for omsorgssvikt er maktesløse, forvirrede og angstfylte. Allikevel må de overleve. Mange barn må bruke mye krefter på å mestre og å overleve. Av de barna som utsettes for omsorgssvikt vil mange bestrebe seg på å være uavhengige. De vil være «tidlig ute» med å dekke egne behov, som det å gå, kle seg selv og ta seg mat. Dette springer ut av et behov for å overleve. Betegnelsen «løvetannbarn» ble gitt de barna som tilsynelatende klarer seg godt til tross for omfattende omsorgssvikt (Killèn, 2009: 134).

Når omsorgssvikten setter inn, og hvordan den arter seg vil ha innvirkning på hvilke overlevelsesstrategier et barn utvikler. Det er forskjell på det å bli utsatt for omsorgssvikt fra fødselen av, enn å bli utsatt senere i oppveksten. I tillegg vil faktorer som barnets genetiske potensial, temperament, fysiske utvikling, vitalitet, sensitivitet, kreativitet og intellektuelle utrustning spille inn (Ibid.: 135). Strategiene de utvikler kan være mer eller mindre konstruktive eller destruktive når det gjelder barnets videre utvikling og samspill med andre.

Forskning som er gjort på barn utsatt for vanskjøtsel og fysiske overgrep har blant annet konkludert med to overlevelsesstrategier typisk for disse gruppene av barn: den «overdrevent veltilpassede» og den «utagerende» (ibid.: 136). Forskning omkring omsorgssviktede barn understreker at de signaliserer sin omsorgssituasjon (Kvello, 2010). Hva slags signaler de gir er individuelt og varierer ut fra barnets alder. Videre fastslår Kvello at signalene ofte vil komme til syne gjennom barnets atferd. Endring av atferd, utvikling av lærevansker eller konsentrasjonsproblemer kan være forklaringer på at en elev blir eller har blitt utsatt for omsorgssvikt. Killèn (2009) påpeker at atferdsforandring kan vise seg på forskjellig måte. Det forklarer hun ved at barn utvikler overlevelses- og mestringsstrategier. Strategiene benyttes for å håndtere ulike stressfulle situasjoner. Ofte vil barna veksle mellom strategiene ut ifra hvilken situasjon de befinner seg i. I boka *Barn som vekker bekymring* (2010) beskriver

forfatteren at noen barn kan bli varsomme, passive og svært engstelige. De kan fort trekke seg vekk fra lek og andre sosiale sammenhenger. Andre barn kan bli oppmerksomhetssøkende eller veldig utagerende (Drugli, 2008).

Overdreven tilpasning beskriver gruppen av barn hvis overlevelsesstrategi handler om å tildekke både for seg selv og omverdenen hvor dårlig de har det. De lever med en konstant vaksomhet, der de observerer de voksnes humør og holdning, hele tiden i beredskap for å te seg slik at de ikke utløser den voksnes vrede eller andre skremmende situasjoner. De har lært at foreldrene er uforutsigbare, og at en god situasjon fort kan snu til det motsatte. Dette prøver de så godt de kan å unngå, ved blant annet å belage foreldrene mest mulig. I følge Kvello (2010) er den overdrevne strategien også utbredt blant seksuelt misbrukte barn. De er vant med å tilfredsstille overgriperes forventinger til enhver tid.

Den «utagerende» strategien er den hyppigste strategien. Den er lettere å få øye på enn den overdrevent tilpassede, og viser seg ved aggressiv, destruktiv atferd. Denne overlevelsesstrategien er preget av sterk uro. Disse barna vil typisk ødelegge lek og læringssituasjoner for andre. De ødelegger andre barns eiendeler, forstyrrer og skaper uro. Typisk for denne gruppen barn er at de har «kort lunte». De reagerer aggressivt for den minste ting, og ryker ofte uklar med andre barn.

I tillegg er dissosiasjon som mestringsstrategi forbundet med seksuelt misbrukte barn. Det går ut på at barnet ikke er stand til å integrere traumatiske hendelser (hjelptilhjelp.no). Det vil si at barnet tar avstand fra de følelsesmessige uholdbare situasjonene for å mestre sitt eget liv. Dette kan synes ved at elevene utvikler oppmerksomhetsproblemer eller lærevansker.

Lærere kan identifisere omsorgssvikt gjennom å ha kunnskap om barns signaler (Killén, 2009). I doktoravhandlingen *Listening to shy voices* argumenterer Lund for at tilbaketrukket atferd kan vil være like alvorlige som utagerende atferd (Lund, 2010). Hun påpeker at lærere må rette oppmerksomhet mot de tilbaketrukne barna. Forskning omkring seksuelt misbrukte barn bekrefter at isolasjon fra andre barn og tilbaketrukket er et signal fra disse barna (Sosial- & Helsedirektoratet, 2003). Fra samme forskning fremkommer det at samtaler med barnet er nødvendig for å finne ut årsaker til atferden. I følge Hughes (2012) forutsetter dette gode relasjoner mellom lærer og elev. I hans forskning omkring relasjoner mellom lærer- elev er det nær sammenheng mellom kvaliteten på lærer- elev relasjon og elevenes læring, atferd og trivsel i skolen. De som hadde størst utbytte av positive relasjoner til lærerne var omsorgssviktede barn eller barn med lære- og atferdsvansker (Hughes, 2012). Overland

(2007) forklarer at lærere skal være forsiktig med å «bygge antakelser på at personens atferd gjenspeiler personlige egenskaper» (s. 33). Han understreker at noen barn er mer stille og forsiktig enn andre, uten at det er noe alvorlige forklaringer på dette. Kvello (2010) skriver at det er få generelle tegn som indikerer seksuelle overgrep sammenlignet med andre former for mangelfull og skadelig omsorg. Desto viktigere er det at lærere har kunnskap om de få indikatorene som finnes. Seksualisert atferd er ikke uvanlig hos yngre seksuelt misbrukte barn (Sosial- & Helsedirektoratet, 2003). Killèn (2009) beskriver at slik atferd kan vise seg gjennom lek, tegninger eller direkte utsagn. For eksempel kan en seksuelt misbrukt elev lage tegninger av seg selv og omsorgsperson på soverommet. Det kan være et signal fra barnets side. Et vesentlig poeng er at lærere ser og forstår symbolikk i tegningen. Det vil være svært uheldig overfor eleven om læreren ikke oppfatter slike signaler. Det kan føre til at de utsettes for flere overgrep. Allikevel skal lærere være forsiktig med å trekke konklusjoner. Mange barn kan uttrykke seksuell atferd uten at det er grunn for noe bekymring (Killén, 2009). Det å ha kunnskap om hvordan omsorgssvikt kan vise seg og om barns signaler er nødvendig i identifisering av omsorgssvikt. Det betyr ikke at lærere må besitte kunnskap om alle signaler, men ha tilstrekkelig kunnskap om at atferdsforandring kan føre uttrykk for noe mer alvorlig. Killèn (2013) argumenter med at mange lærere i dagens skole har såkalt passiv kunnskap. Det vil si at de gjennom erfaring har opparbeidet seg kunnskap som er nødvendig, men ikke vet helt hvordan de skal bruke den. Hun understreker at kunnskap må trekkes frem ved at den enkelte lærer strukturer og bevisstgjør sine observasjoner og refleksjoner, slik at de er i stand til å se og forstå omsorgssvikt.

6. LÆRERENS PLIKTER

En del av dette studiet har vært å kartlegge lærerens plikter ved mistanke og avdekking av omsorgssvikt. Her har det vært nødvendig å sette seg inn i de gjeldende lovdokumenter som regulerer livet i skolen.

Skolen og lærere er underlagt lovpålagte plikter som er nedfelt i ulike juridiske dokumenter. *Opplæringslova* (1998), *Forvaltningsloven* (1967) og *Barnevernloven* (1992) er slike dokumenter. Disse dokumentene gir føringer om taushetsplikten, oppmerksomhets- og opplysningsplikten/meldeplikten. Skolepersonalet har både en oppmerksomhetsplikt og en

opplysningsplikt. Oppmerksomhetsplikten fremgår av opplæringsloven § 15-3 første ledd og opplysningsplikt fremgår av bestemmelsens andre ledd (udir.no). De som arbeider i skolen er pålagt å være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten (opplæringsloven § 15-3 første ledd). Skolepersonalet skal, på eget initiativ og uten hinder av taushetsplikten, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at

- et barn blir mishandlet i hjemmet
- det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt
- et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker
- det er fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel

Opplysningsplikten inntreffer ved alvorlige tilfeller, hvor det er fare for at barnet tar vesentlig skade. Det er ikke tilstrekkelig at barnet ikke lever under optimale forhold. I hvilke situasjoner opplysningsplikten foreligger vil være avhengig av hva bekymringen gjelder.

For at skolepersonalet skal kunne oppfylle sin plikt til å være på vakt, er det en forutsetning at de har kunnskap om hvilke situasjoner som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten og hvilke situasjoner som er så alvorlige at plikten til å melde fra utløses.

7. DRØFTING

For å kunne nå hjelpetrengende barn er barnevernet avhengige av opplysninger fra noen som kjenner barnets situasjon. Det er derfor viktig at lærere innehar kompetanse til å se den enkelte elev. I følge Opplæringslova (1998) § 15- 3 første ledd har skolepersonalet en oppmerksomhetsplikt, som pålegger dem å være på vakt overfor forhold som kan føre til tiltak fra barnevernet. I paragrafens andre ledd beskrives den lovpålagte opplysningsplikten som er et personlig ansvar den enkelte arbeidstaker har for å melde fra ved mistanke om omsorgssvikt. Til tross for disse pliktene, viser tall at hele 6 av 10 ansatte har unnlatt å varsle barnevernet ved mistanke om omsorgssvikt. Følgende drøfting vil blant annet se på formuleringene i nevnte paragraf opp i mot underrapporteringen av bekymringsmeldinger.

Som lærere er vi del av et felleskap, et system av kolleger, ledelse, andre ansatte og samarbeidsinstitusjoner. Skolen som organisasjon kan enten fremme eller begrense arbeidet med omsorgssvikt. Omsorgssviktede barn er på lang vei prisgitt de voksne de møter i sin oppvekst. For at skolen skal fungere som en arena for avdekking av omsorgssvikt, er det avgjørende med et system som kvalitetssikrer dette arbeidet. I artikkelen *Omsorgssvikt er et større problem enn man trodde* hevder barneombud Anne Lindboe at «hver enkelt skole må ha skriftlige beredskapsplaner om omsorgssvikt, på lik linje med antimobbepplaner» (Wright & Aldrigde, 2013). Basert på egne erfaringer og samtaler med andre lærere vil jeg komme med noen betraktninger i forhold til skolen som organisasjon sin rolle i arbeidet med å avdekke omsorgssvikt.

Lærere skal på «eget initiativ melde i fra til kommunes barnevern hvis de tror at et barn blir mishandlet eller utsatt for alvorlige former for omsorgssvikt eller viser vedvarende atferdsvansker»(Opplæringslova, 1998 § 15-3). Formuleringen «på eget initiativ» kan for noen virke avskrekkende. Den kan gi skinn av å legge ansvaret på den enkelte lærer for å stå fram med sin bekymring, og bære saken frem. Mange lærere kan kvie seg for å bli stående med ansvaret dette innebærer selv, og den påkjenningen som følger med å skulle forholde seg til foreldrene i en slik sak. En erfaren lærer jeg har vært i kontakt med kunne fortelle om en sak der h*n skrev sitt navn på bekymringsmeldingen, for så å oppleve at «alle» trakk seg tilbake og lot denne stå alene med ansvaret. Den påkjenningen dette førte til gjorde at denne læreren ga tydelig beskjed om at h*n aldri kom til å stå bak en slik sak igjen. Videre har undersøkelser avdekket at mange lærer er usikre på hvordan de skal gå fram i en slik sak, hvem de skal kontakte og hva som må legges frem.

Hva legges så i formuleringen «..hvis de tror at et barn blir mishandlet eller utsatt for alvorlige former for omsorgssvikt eller viser vedvarende atferdsvansker»? Hvilke situasjoner anses som alvorlige nok? Og hvor sikker må man være før en kan melde fra? 59, 5 % av skolepersonalet i masteravhandlingen til Raner & Ødegaard (2013) oppga å ha svært store vanskeligheter med å vurdere hvorvidt et forhold er «alvorlig nok» til å meldes inn til barnevernet. Hva som menes med «alvorlige former for omsorgssvikt» beskrives i Barnevernslovens §§ 4-10, 4-11 og 4-12 (Barne- og likestillingsdepartementet, 1993). I § 4-12 blir blant annet alvorlig mangelfull omsorg fra foreldre, eller mangler i forhold til personlig kontakt og trygghet som barnet trenger, beskrevet som «alvorlige former for omsorgssvikt». Formuleringen omfatter også forhold der barnets helse eller utvikling står i fare grunnet mishandling eller andre overgrep. Igjen er det opp til hver enkelt lærer å vurdere hvorvidt en sak er alvorlig nok eller

ikke. Uten konkrete formuleringer og eksempler på forhold som går inn under denne paragrafen, kan det føre til at mange blir usikre, undervurderer forholdene og velger å ikke melde fra om bekymringer.

Skolen har et bredt mandat, der kjernen handler om å utdanne barn og unge til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre. Skolen har også ansvar for elevenes psykososiale miljø. Djupedalsutvalget understreker i NOU 2015:2 skolens ansvar for å sikre elevene et trygt og godt skolemiljø, fritt for krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Selv om utvalgets arbeid ikke direkte omhandler barn som utsettes for omsorgssvikt, så gjenspeiler det skolens grunnverdier og etiske plattform. Skolen, og samfunnet for øvrig, må ha en nullvisjon om og nulltoleranse for krenkelser av barns rettigheter, som er befestet i FNs barnekonvensjon. Vi har alle en plikt som samfunnsborgere til å arbeide mot denne nullvisjonen. Ett krenket barn er ett for mye.

De siste års massive fokus på mobbing i skolen har ført til stor oppslutning om arbeidet for å forebygge mobbing. Dette arbeidet er på lang vei integrert i skolens planer, og hver skole har utarbeidet handlingsplaner mot mobbing. I forhold til omsorgssvikt virker det som om vi fremdeles befinner oss i en erkjennelsesprosess. I tidligere nevnte masteroppgave av Raner og Ødegaard oppgir 55, 8 % av skolens ansatte at de får utilstrekkelig tilbud om faglig påfyll om temaet. Dette sier noe om den rådende kulturen for å sette omsorgssvikt på dagsorden. Lærere jeg har vært i kontakt med sier de ikke har opplevd at temaet har vært et fokusområde, eller at rutiner og planer blir gjennomgått. Et slik mangelfullt fokus kan bidra til å forsterke den enkelte lærers usikkerhet og undervurdering av problematikken. Dette gjør også at omsorgssviktede barn i enda større grad er prisgitt den enkelte lærer de møter, dennes kompetanse og vilje til å se og handle.

8. AVSLUTNING

Mitt arbeid er basert på problemstillingen: «Hva er omsorgssvikt, og hvordan kan vi som lærere avdekke omsorgssvikt?» Videre har jeg sett på «Hvilke plikter har vi som lærere ved mistanke om omsorgssvikt?»

Jeg har i løpet av denne oppgaven forsøkt å tegne et bilde av omsorgssviktens kompleksitet, hvordan den kan arte seg, og mulige indikasjoner på omsorgssvikt. Dette er et bredspektret felt, med mange kategorier. Omsorgssvikt kan fremstå som mer eller mindre alvorlig, være langvarig eller begrenset i tid, være situasjonsavhengig eller kronisk. Videre er det ingen fasit for hvordan barn reagerer på ulike former for omsorgssvikt. Forskning kan bare vise til enkelte hovedtrekk eller funn, som baserer seg på kjente tilfeller.

Våre plikter overfor omsorgssviktede barn er nedfelt i lovverk som Opplæringslova, Barnevernsloven og Forvaltningsloven. Her omtales blant annet oppmerksomhetsplikten og opplysningsplikten. Ved å gå nærmere inn på formuleringene i disse paragrafene har jeg diskutert mulige sammenhenger mellom disse og den omfattende underrapporteringen av bekymringer som foreligger. Dette er kun mine hypoteser, og får stå som det. Det hadde imidlertid vært interessant å kunne gå nærmere inn i dette, og forsøke å få noen svar på hvorfor så mange velger å ikke melde fra til barnevernet ved bekymringer.

Lærerprofesjonen er en begrenset profesjon, og lærere blir for amatører å regne i arbeidet med et slikt omfattende felt. Det er heller ikke meningen at lærere, og annet skolepersonell, skal innha inngående kunnskap om dette teamet. Men som signifikante voksne i barns oppvekst, er det nødvendig med en erkjennelse og vilje til å se at dette skjer, også blant dine elever. Man må ha tilstrekkelig med kunnskap til å kunne tolke de signaler som elevene sender ut, og ha kjennskap til de plikter man har overfor disse barna. Man skal kjenne sin profesjons begrensninger i arbeidet med omsorgssvikt, og vite når man skal koble inn de rette instanser. Tilstrekkelig kunnskap lærer en også å ikke trekke for raske konklusjoner, eller overtolke signaler. For å unngå at omsorgssviktede barn blir offer for feilvurdering eller mangelfull kompetanse er det viktig med et system på skolen for å kvalitetssikre dette arbeidet. Hvordan dette systemet skulle vært, får være en annen oppgave for en annen gang.

Det gråter et barn i den frosne natt.

Det gråter mot mørket – forgrått forlatt

Det fins inga frelse, det fins ingen fred

Så lenge Mannen gjør Barnet fortred.

Hans Børli (2000)

9. LITTERATUR

Barne- og likestillingsdepartementet (1993) *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*.

Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100> (Hentet 22.05.16)

Børli, H. (2000). «Det gråter et barn». I: *Hans Børli's beste dikt*. Oslo. Aschehoug

Fn.no (1989) *FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen)*. Tilgjengelig fra:

<http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen> (Hentet 22.05.16)

Hjelptil hjelp.no (u.d.) *Traumer og dissosiasjon: De uforståelige symptomene har en dypere*

mening. Tilgjengelig fra: <http://www.hjelptil hjelp.no/Sorg-og-traumer/traumer-og-dissosiasjon-hvilke-rolle-har-dissosiasjon-i-ulike-psykiske-lidelser-2> (Hentet 22.05.16)

Killèn, K. (1991) *Sveket 1. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. 4. utgave (2009). Oslo.

Kommuneforlaget AS

Kunnskapsdepartementet (1998) *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*

(opplæringslova). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> (Hentet 22.05.16).

Kunnskapsdepartementet (2010) *Forskrift om rammeplan for grunnskoleutdanningene for 1.-*

7. trinn og 5.- 10. trinn. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-f-05-10-forskrifter-om-ny-grun/id598615/> (Hentet 22.05.16)

Kvello, Ø. (2010) *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag

AS

Nhi.no (u.d.) *Føtalt alkoholsyndrom*. Tilgjengelig fra:

<http://nhi.no/graviditetsoraklet/svangerskap-og-fodselse/livsstil/fotalt-alkoholsyndrom-10292.html> (Hentet 22.05.16)

NOU: Norges Offentlige Utredning (2000) *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye*

perspektiver og forslag til reformer. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/051e391fbb3d4ef2be97a4478dd62e86/no/pdfa/nou200020000012000dddpdfa.pdf> (Hentet 22.05.12)

NOU: Norges Offentlige Utredning (2015) *Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø*. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/35689108b67e43e59f28805e963c3fac/no/pdfs/nou201520150002000dddpdfs.pdf> (Hentet 22.05.16)

Ranes, S. og Ødegaard, A.S. (2013) *Skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt*. Masteroppgave. Universitetet i Tromsø.

Statistisk Sentralbyrå (u.d.) *Nye tilfeller av barn med barnevernstiltak i løpet av året, etter alder og grunn til å setja i verk tiltak*. Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=Barnevern07&KortNavnWeb=barneverng&PLanguage=0&checked=true> (Hentet 22.05.16)

Store Norske Leksikon (u.d. .) *Plikt*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/plikt%252Ffilosofi> (Hentet 22.05.16)

Utdannings- og forskningsdepartementet (2003- 2004) *Kultur for læring*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste (St. meld. 30)

Vg.no (11.02.16) *Annenhver måned drepes eller mishandles et barn til døde*. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/barnemishandling/annenhver-maaned-drepes-eller-mishandles-et-barn-til-doede/a/10004923/> (Hentet 22.05.12)

Wright, M.A. og Aldridge, Ø.(24.08.13) *Omsorgssvikt er et større problem enn man trodde*.

Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/--Omsorgssvikt-er-et-storre-problem-enn-man-trodde-7288675.html> (Hentet 22.05.16)

Opplasting av samtykkeskjema

Opplasting samtykkeskjema

Last opp pdf.-filen her. Maks én fil.

BESVARELSE

Filopplasting

Filnavn	5208322_cand-6045875_5224941
Filtype	pdf
Filstørrelse	15.476 KB
Opplastingstid	27.05.2016 16:17:16

Neste side
Besvarelse
vedlagt

SAMTYKKE TIL BRUK AV PROSJEKT, KANDIDAT-, BACHELOR- OG MASTEROPPGAVER

Forfatter(e): Kristin Ahlin Sæternes

Norsk tittel: Skolens ansvar for avdekking av omsorgssvikt

Engelsk tittel: The schools responsibility for disclosure of neglect

Studieprogram: Grunnskolelærerutdanning 1-7, deltid

Emnekode og navn: GLD360 1 Pedagogikk og elevkunnskap 4, bacheloroppgave

Vi/jeg samtykker i at oppgaven kan publiseres på internett i fulltekst i Brage, Nords' åpne arkiv

Vår/min oppgave inneholder taushetsbelagte opplysninger og må derfor ikke gjøres tilgjengelig for andre

Kan frigis fra: _____

Dato: 27.05.16

underskrift

underskrift

underskrift

underskrift

